

**Своєрідність системи мотивів повістей В. Шевчука
«Жінка-змія» та «Горбунка Зоя»:
інтертекстуальний аспект**

Об'єктом нашого дослідження є повісті «Горбунка Зоя» (1995) та «Жінка-змія» (1994), написані В. Шевчуком під час останнього періоду творчості, що малодосліджені в аспекті мотивної структури та інтертекстуальних зв'язків. Головним чином увагу критиків, зокрема Л. Тарнашинської, А. Горнятко-Шумилович, М. Рябчука, Н. Городнюка, І. Приліпко, приділено питанням поетики, сюжету, мовлення персонажів, основних образів, художнього часу та інших аспектів структури художнього тексту. Проте відсутність комплексного аналізу творів зумовлює дослідження особливостей художньої системи В. Шевчука. Актуальним є розгляд повістей з погляду мотивної структури, що виявляється з огляду на спільну тему боротьби з демонічною жінкою, поразкою чоловічого начала та філософськими проблемами боротьби добра й зла, чоловічого та жіночого, мотиву метаморфози. Відзначмо, що повісті В. Шевчука «Горбунка Зоя» та «Жінка-змія» відзначаються складністю та багатоаспектністю інтертекстуальних зв'язків не тільки з творами західноєвропейської та російської літератури, а також із музикальними та кінематографічними роботами. Разом з апелюванням до зразків світової літератури, під яким, за визначенням Ю. Крістевої, слід розуміти сприйняття тексту читачем крізь призму культурних кодів, поданих іншими текстами, постійний взаємообмін, проза В. Шевчука відзначається автотекстуальністю, тобто внутрішнім самоцитуванням тексту, прикладом якого може слугувати образ «Пана Ніхто», притаманний обом повістям. У цьому контексті образи інте-

лігента-відлюдника та демонічної жіночності, що є провідними для пізньої творчості письменника, активують інтертекстуальні посилання повісті «Горбунка Зоя» на оповідання А. Бірса «Людина і змія», Е.-А. Гофмана «Золоте горнято» та «Крихітка Цахес», трагедії У. Шекспіра «Річард III», роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері», оповідання Т. Манна «Маленький пан Фридеман» тощо.

У повісті «Горбунка Зоя» образ Дон-Жуана стає важливою інтертекстуальною лінією, асоціативно пов'язаною із життям головного персонажа – безіменного чоловіка, інтелігента-відлюдника. Музичний інтертекст засвідчує орієнтованість автора на ерудованого читача, знайомого з творами В.-А. Моцарта, Л. ван Бетховена, К. Сен-Санса та М. Леонтовича.

Повісті насичено фразами й відомими афоризмами латинського та давньогрецького походження, що апелюють до культури Середньовіччя та бароко. Широке інтертекстуальне тло повісті також формують зв'язки з біблійними текстами, зокрема звернення до нагірної проповіді Христа та образів лжепророків. Важливим є гоголівський текст, зокрема «Вечори на хуторі близ Диканьки», що актуалізує казкове та міфологічне тло, яке стає підґрунтям авторського сприйняття світу.

Наявні також текстуальні зв'язки повісті з прозою А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» та з казкою Марка Вовчка «Полонянка», з драмою О. Фредро «Дами й гусари», романом Ф. Фіцджеральда «Ніч лагідна», твором І. Кальвіна «Розполовинений віконт», народними думами про Северина Наливайка, художня дискусія з принципами прози Ю. Андруховича, що дисонують із засадами творчості В. Шевчука.

Повість «Жінка-змія» відзначається лаконічністю інтертекстуальних зв'язків, що реалізуються як самоцитування повісті «Двоє на березі», а також звернення до стану «спокою та нудьги», презентованого поезіями Є. Плужника. Апелювання до творів М. Коцюбинського, В. Свідзинського, Г. Сковороди та Є. Плужника засвідчують орієнтацію на ліричність, філософію доби Середньовіччя, зокрема на розкриття власного Я та звернення до категорій спокою та нудьги. Обидва стани є провідними для емоційного тла повісті «Жінка-змія», тому інтертекстуальні зв'язки створюють ліричні орієнтири на інтермеццовий спокій та душев-

ний смуток, що, за Г. Сковородою, спричинений надмірністю та пересиченістю. Отже, надзвичайно розгалужене та складне інтертекстуальні тло повісті «Горбунка Зоя» та значимі для розуміння авторської концепції інтертекстуальні зв'язки повісті «Жінка-змія» дають підстави стверджувати, що інтертекстуальність є важливим принципом художньої творчості В. Шевчука. Так, звернення до мотиву втечі, самотності, боротьби із демонічною жіночністю та неможливості інтелігента-відлюдника перемогти потужний демонічний первінь активують сюжет твору та широке інтертекстуальне тло.

Фемінне і маскуліне знаходить своє відображення в образах чоловіка-інтелігента, що ховається від світу, прагне втекти від почуттів та жінок, які втілюють для нього небезпеку його свободі та щастю. При цьому демонічна жінка провокує персонажа на активне вираження власної позиції, на боротьбу, що неодмінно завершується перемогою жіночності. Письменник звертається до світових культурних кодів, традиційних чоловічих образів (наприклад, образ дракона та змія/змії, горбуна), трансформуючи їх у жіночу суть.

Повісті характеризуються розгалуженою системою мотивів. Сюжетотвірним мотивом для обох повістей є роздвоєність особистості, що реалізується на прикладі чоловічих та жіночих образів, метаморфоза, реальний та магічний перехід від прекрасного до химерного, від природного до фантастичного, що засвідчений перетворенням змії на жінку та спотворенням обличчя горбунки Зої. Розуміння подвійної природи жінки призводить до усвідомлення двоїстості світу, нерозривного зв'язку таких категорій життя, як красиве – потворне, живе – мертво, реальне – ірреальне, добро і зло, життя і смерть. Одним із найважливіших спільних мотивів є самотність, відчуженість персонажів, проблема пошуку у світі власного духовного простору.

Отже, центральний мотив метаморфози, що посилений численними образами-символами, мотиви втечі, дороги, боротьби добра і зла, жіночого та чоловічого начал, внутрішньої смерті, є провідним для творчості В. Шевчука загалом.